

הרהורים על הבגדים

פרשת וישב' פותחת בתיאור המתח שבין יוסף לאחיו. מתח המיוצג בבגד, בכתונת הפסים: "וַיִּשְׂרָאֵל אֶהָב אֶת יוֹסֵף מִכָּל בְּנָיו... וַעֲשֶׂה לוֹ כְּתוֹנֶת פְּסִים" (לו, ג), מתוך כך "וַיִּרְאוּ אֶחָיו כִּי אֵתוּ אֶהָב אֶבְיָהֶם מִכָּל אֶחָיו - - וַיִּשְׁנְאוּ אֹתוֹ". כתונת הפסים ביטאה את אהבת יעקב ליוסף, ובעצם את אהבתו לאמו, רחל. כתונת הפסים הפך סמל לקנאה, דבר שהביא את האמורא הבבלי הגדול רב, לנסח באופן ציורי עיקרון חינוכי יסודי (שבת י ע"ב): "לעולם אל ישנה אדם", כלומר לא יפלה "בן בין הבנים". העדפת אחד מהבנים עלולה להיות בעלת תוצאות קשות, "שבשביל משקל שני סלעים מילת [צמר משובח] שנתן יעקב ליוסף יותר משאר בניו נתקנאו בו אחיו, ונתגלגל הדבר וירדו אבותינו למצרים".

כתונת הפסים עתידה להיות בעלת חשיבות טרגית בהמשך. יוסף נשלח לראות את שלום אחיו, אך אלו מתעללים בו: "וַיִּפְּשִׂטוּ אֶת יוֹסֵף אֶת כְּתוֹנֹתוֹ אֶת כְּתוֹנֶת הַפְּסִים אֲשֶׁר עָלָיו" (לו, כג). לאחר מכן, משתמש האחים בכתונת כדי להטעות את אביהם ולהעלים את פשעם: "וַיִּקְחוּ אֶת כְּתוֹנֶת יוֹסֵף וַיִּשְׁחֲטוּ שְׂעִיר עִזִּים - - וַיִּטְבְּלוּ אֶת הַכְּתוֹנֶת בַּדָּם". בעזרת זרים הם שולחים את הכתונת לאביהם: "וַיִּשְׁלְחוּ אֶת כְּתוֹנֶת הַפְּסִים וַיְבִיאוּ אֶל אֲבִיהֶם", ומבקשים ממנו: "זאת מְצָאנוּ הֵכֵר נָא הַכְּתוֹנֶת בְּנֶדֶךָ הוּא אִם לֹא". יעקב מזהה את הכתונת "וַיִּכְיֶרָה וַיֹּאמֶר כְּתוֹנֶת בְּנִי", ומייד הוא מוסיף: "חַיָּה רָעָה אֶכְלְתָהּוּ טֹרֵף טֹרֵף יוֹסֵף".

הבגדים כאן את הטרגדיה המתרחשת בנפשו של יעקב ואת האבל הכבד הנופל עליו: "וַיִּקְרַע יַעֲקֹב שְׂמֹלְתָיו וַיִּשֶׂם שֵׁק בְּמַתְּנָיו". ואולי לא נטעה אם נאמר שתפקיד זה של הבגדים, הוא בבחינת עונש "מידה כנגד מידה". שנים רבות לפני סיפור כתונת הפסים, התרחש מעשה מקביל של הטעת האב (כו, טו): "וַתִּקַּח רַבֵּקָה אֶת בְּגָדֵי עֶשָׂו בְּנֵה הַגְּדָל הַחֲמֹדֶת אֲשֶׁר אָתָּה בְּבֵית - - וַתִּלְבָּשׁ אֶת יַעֲקֹב בְּנֵה הַקָּטָן" כדי להטעות את יצחק. אולי זה לא מקרה שכמו כאן, בסיפור יוסף והאחים, גם שם, בסיפור יעקב ויצחק, משמש גדי עזים חלק בהערמה: "קח לי מִשֶּׁם שְׁנֵי גְדֵי עִזִּים טְבִים וְאַעֲשֶׂה אֹתָם מְטַעְמִים לְאָבִיךָ". ברמזים אלה מבקש מאתנו הכתוב לקשר בין שתי הפרשות. מידה כנגד מידה. יעקב הוטעה על ידי כתונת הפסים, כשם שהבגדים החמודות שהוא לבש הטעו את יצחק העיוור.

הבגד והגדר

סוגיית הבגדים מחזירה אותי למה שסיפר לי פעם אבי מורי ז"ל על מה שקרה אתו בימי צעירותו, לפני מלחמת העולם הראשונה. סבא ז"ל היה נצר לשרשרת רבת דורות של רבנים ותלמידי חכמים. אבא, אז צעיר מתבגר, ישב ולמד בבית המדרש, אך היה גם חבר בקבוצת צעירים שדבקו בציוניות ובדיבור עברי. באחד הימים ההם, וודאי בהשפעת חבריו בקבוצה, קיצר אבי במקצת את בגדיו המסורתיים. סבא התעצב עד עומק נשמתו. סבתי ז"ל ניסתה להגן על בנה. האם סנטימטרים מועטים אלה הם אסון וטרגדיה? סבא פנה אז לאבא ואמר לו: "יש גן המוגן על ידי גדר קנים. הקנים קשורים חזק זה בזה, ובקשר זה נעוץ חוזקם. הוצאת קנה אחד, לכאורה דבר של מה בכך, אך אליבא דאמת החלשת את כל הגדר. הוא עלול להיחרס".

אני שייך לדור ביניים, דור מאושר שזכה לראות נכדים ונכדות, דור אומלל שלא זכה לראות סבים וסבתות. סבי וסבתי מצד אמי מורתי ז"ל, נרצחו בשואה, ויחד אתם משפחתם הענפה. סבתי ז"ל מצד אבי, עברה את השואה בטרנסניסטריה, אך לא זכתה להגיע לארץ. סבא, שאת שמו אני נושא, נפטר לפני השואה. יודע אני עליו רק דרך סיפורי אבא. מתוכם למדתי להעריך אותו, חכם ותלמיד חכם שלא רצה לשמש כרב, ועסק בתורה ובקמח, פשוטו כמשמעו. אני בטוח, ואין זאת מליצה ריקה, שהוא לא היה שמח עם כל פרטי התנהגותי. אך כשאני מסתכל על תמונתו בסלון ביתי אני מתגעגע אליו, ובוכה על כך, שכתביו עם חידושי התורה שלו אבדו בשואה יחד עם יהדות גליציה האהובה.

והנה מהמרחק של כמעט מאה שנה, בהן שנות אור והרבה שנות חושך, מבקש אני בחוצפה רבה להתערב בשיחה שבין סבא לאבא. אינני חושב שאשכנע אותו, אך רוצה אני להגן על עצמי, על כך, שאינני לובש את הבגדים שהוא לבש. רוצה אני להביא לפניך, סבא, את מה שלמדתי מר' יוסף דב סולובייצ'יק (במאמרו 'מסירות נפש יהודית', דברי השקפה, 191), ואנסח זאת בנוסח שהוא כולו שלי: מסורת הבגדים אינה בבחינת מצוות 'עשה', אלא בבחינת מצוות 'לאו', לא תעשה.

הרב סולובייצ'יק הסביר לנו את מעמדם של הבגדים "היהודיים". בהזדמנויות היסטוריות שונות ביטאו עמים את אמונותיהם בבגדים, כבגדי הכמורה וכבגדים הבודהיסטיים. לבישת בגדים כאלה פירושם בריחה מהיהדות והזדהות סמלית עם עולם דתי או תרבותי זר לנו, לפעמים עם עבודה זרה ממש. כאן נעוץ טעם האיסור. מכאן, הוסיף הרב סולובייצ'יק, ש"לאחר שהפסיקו הבריות להשתמש בחיי היום-יום במלבושיהם הלאומיים המיוחדים, אף היהודים אינם חוששים עוד ברובם להתלבש "כדרך העולם", אין כאן חשש של בריחה מהזדהות יהודית דווקא". הבגדים המערביים שאנו לובשים הם בגדים ניטרליים, ואין אנו עוברים על האיסור הזה. סבא היקר! אינני מאמין שהיית משנה את בגדיך, אך דע שלא בגדנו,

בעיקר בזמנים בהם לא היינו חייבים ללבוש בגדים מיוחדים כדי שיזהו אותנו כיהודים. נדמה לי שאני שומע אותך מגיב, "ומה שאתה רואה ברחובכם אלו הן בגדי נשים צנועות?" אתה צודק, סבא. אינני יודע אם הן תחזורנה בתשובה, אני בטוח שהן תתחרטנה על כך. אבל על כך, בהזדמנות אחרת.

עברו שנים. סבא נפטר טרם זמנו. אבא החליט לעזוב את פולין ארץ המצוקה והאנטישמיות. סרטיפיקט להגיע לארץ לא יכול היה להשיג. הוא מצא מקלט בארץ רחוקה משם הוא עזר למשפחתו והציל את אחותו ומשפחתה ואת אחי אמי. אותה ארץ רחוקה, הייתה גם רחוקה מאוד מההווי היהודי. שומרי מצוות היו בה מועטים. אבי ז"ל התנדנד בגבול. או אז הופיע סבי אליו בחלום וחזר והופיע ובקש או תבע ממנו לא להתרחק. אבי חזר וחינך אותנו בדרך היהדות, בעולם זר ועוין. אבא היה אומר לי: "אני יודע מה האנשים יגידו: זה לא היה סבא, זאת הייתה דמותו שבתת-מודע שלי. מה זה משנה". אני יודע שזה הייתה אתה. סבא. על החלום ועל השנות החלום, אני אסיר תודה לך מאז ועד היום.

הבגדים והבגדים

דבר נוסף רוצה אני לומר לך, סבא היקר! אל תשפוט אותנו, את הישראלים, במידת הדין. יעקב הגיע ליצחק לבוש בבגדי החמודות של אחיו. הבגדים מטעים את יצחק, אך הכתוב מדגיש (כו, כז): "וַיֵּשֶׁק לוֹ וַיֵּרַח אֶת רִיחַ בְּגָדָיו וַיִּבְרָכְהוּ". יעקב מנשק ומברך את בנו ומוסיף: "רִיחַ רִיחַ בְּנֵי כְּרִית שְׂדֵה אֲשֶׁר בְּרַכּוֹ הִ"י". חכמים רבים הדגישו שהריח המופלא הזה לא היה בבגדים. מקורו בגן עדן, ומשם הגיע כדי להתלוות ליעקב כשבא לאביו. רבי זירא (סנהדרין לו ע"א) פירש אחרת את הפסוק: "וַיֵּרַח אֶת רִיחַ בְּגָדָיו, אל תיקרי בְּגָדָיו אלא בוגדיו". ה'בגדים' הם אלה שהתרחקו, אולי הרבה, מתורה ומצוות, ולבי דווי על כך. אולם, אני בטוח שאתה סבא, כיצחק אבינו שנעקד במזבח, מריח את ריח בגדיהם "כְּרִית שְׂדֵה אֲשֶׁר בְּרַכּוֹ הִ"י" ומברכם. בגדים אלה הם מדי צה"ל, בגדי הפטריוטים ששמים את נפשם בכפס כדי להגן על עמם ועל מולדתם. כן סבא היקר! זהו ריח הגן-עדן של אחי אוהבי ישראל, אחי למניין אך גם אחי לבניין.